

UDC 378.6.016:811.161.2'243-057.875-054.6(=21):81'373:391.4:746.34(477)

**PHENOMENON OF *VYSHYVANKA* IN THE LINGUISTIC CONSCIOUSNESS
OF INDIAN STUDENTS IN UKRAINE
(BASED ON A FREE ASSOCIATIVE EXPERIMENT)**

Tetyana Leshchenko

PhD (Philology), Associate Professor
Poltava State Medical University
23, Shevchenko St., Poltava, 36011, Ukraine
tetyana.57@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4682-3734

Maryna Zhovnir

PhD (Philology)
Poltava State Medical University
23, Shevchenko St., Poltava, 36011, Ukraine
m.zhovnir@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8498-9802

On the materials of the associative experiment, the linguistic consciousness of Indian students living and studying in Ukraine has been examined in the article on the example of the word *vyshyvanka* as a vital element of traditional national Ukrainian costume and a key symbol for Ukrainian culture and mentality. The main aim of the given research is the construction and detailed analysis of the associative field of the word *vyshyvanka*. The perception and interpretation of the chosen stimulus word as a phenomenon of Ukrainian culture have been investigated and described. Results of the associative experiment were given considering individual and subjective worldview of the respondents. Attention was also focused on the manifestation of individual/universal and national-cultural elements in the associative semantic structure of the chosen stimulus word. Except this, the ideas and common thoughts about the expediency and effectiveness of attempts to find out and characterize the ontological essence of how culture, i.e. extra-ordinary reality is reflected in the linguistic consciousness of representatives of a certain ethnic group were also proved, and reasoned with the help of experiments involving psycholinguistic methods of processing various fragments of linguistic pictures of the world. The need to build associative fields of the various fragments of the linguistic picture of the world not only of Ukrainians but also of representatives of other national communities that relate to Ukraine and its culture was reasoned. The close contact of Indian education seekers with national history and cultural and mental stereotypes is described as a way to contribute to the understanding of the essence and features of extra lingual cultural and historical markers of the Ukrainian nation in general. It was found that the Ukrainian world is perceived by Indian students in the form of basic concepts of the Ukrainian mentality. It is noted that lexical associations are verbal fixations of primary intentional reactions of respondents; behind them, one can see the “associative profile” of images of consciousness, which contains cognitive, axiological, and sensory knowledge of a specific ethnic group. The paper proved that the associative meaning of the *vyshyvanka* stimulus formed in the minds of Indian students does not contradict its lexicographic definition. It was

© 2023 T. Leshchenko and M. Zhovnir; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

shown that *vyshyvanka* is perceived as an essential attribute of traditional Ukrainian clothing and a symbol of well-being, peace, and purity.

Keywords: associative experiment, Indian students, lexical associations, linguistic consciousness, mentality, Ukraine, *vyshyvanka*

ФЕНОМЕН ВИШИВАНКА В МОВНІЙ СВІДОМОСТІ ІНДІЙСЬКИХ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (на матеріалі вільного асоціативного експерименту)

Т. О. Лещенко, М. М. Жовнір

Стрімкі соціально-економічні, культурно-освітні, інформаційно-технологічні зрушення в сучасному світі, глобалізаційні процеси розвитку країн сприяють розширенню сфери міжнародних відносин та употужненню спілкування на рівні держав і культур. Сучасне мовознавство реагує на екстралінгвальні трансформації й характеризується посиленням зацікавленості вивченням мови крізь призму її соціальної значущості і спрямованості. Когнітивно зорієнтована лінгвістика продовжує досліджувати різні структури свідомості, зосібна мовну й концептуальну картини світу.

Не заглиблюючись у теоретичні аспекти студіювання співвідношення концептуальної та мовної картин світу й суті обох, апелюємо до міркувань щодо національного характеру мовної картини світу та правомірності функціонування поняття *національна мовна картина світу* (О. В. Барабаш-Ревак, І. О. Голубовська, М. П. Грабовий, І. А. Живицька, Н. І. Скрипник, К. В. Терещенко, І. Б. Штерн, Л. В. Юдко).

Національна мовна картина світу бачиться способом відображення реальності в людській свідомості крізь призму мовних і культурно-національних стереотипів. За К. В. Красовською, цей феномен варто дефінувати зафіксованим у лексиці відповідної мови специфічним баченням (тобто логічне осмислення, відчуження й оцінювання) реального світу й усього, що привнесене в нього людською свідомістю [Красовська 2009, 126]. Уважаємо, що національна мовна картина світу вербалізована мовними знаками культури, тобто номінаціями ключових надбань вітчизняної національної пам'яті.

Вивчення національних мовних картин світу тісно переплітається з дослідженням ментальності як способу сприйняття, інтерпретації й віддзеркалення світу, узуального для того чи того національного колективу і вираженого через настрої, установки певного індивіда, сформованого залежно від традицій культури, соціальних структур, у яких живуть люди, і базових концептів ментальності – значущих для конкретного етносу лінгвоодиноць, наділених етноспецифічним значеннєвим відтінком, що містять відносно стійкі уявлення, зумовлені соціально-історичним досвідом і ціннісними орієнтирами народу.

Дедалі частіше дослідники намагаються з'ясувати й охарактеризувати онтологічну сутність того, як історія та культура, тобто позамовна дійсність, відображаються в мовній свідомості представників певного етносу, за допомогою експериментів із залученням психолінгвістичних методик опрацювання різних фрагментів мовних картин світу (Т. В. Бісовецька, О. В. Денисевич, О. Ф. Задорожня, Н. В. Кутуза, Т. Ю. Ковалевська, Л. В. Кушмар, Т. Є. Недашківська, Д. І. Терехова та ін.). Для осмислення суті й окреслення внутрішнього контексту слова, а також детального студіювання лексичних одиниць у живому мовленнєвому дискурсі науковці вдаються до простого й водночас ефективного зразка дослідницького інструментарію – асоціативного експерименту. У результаті постають асоціативні поля – особливі змінні структури, які складаються зі слова-стимулу й низки семантично близьких словесних рефлексів на нього.

Накопичений роками досвід проведення таких експериментів описаний у працях багатьох учених (Н. Ф. Баландіна, О. І. Горошко, О. В. Денисевич, О. Ф. Загородня, У. Б. Марчук, Т. Є. Недашківська, Ж. П. Соколовська, О. Я. Сурмач, К. В. Тараненко, Д. І. Терехова, О. М. Холод та ін.). На думку дослідників, «ВАН (вільний асоціативний експеримент) виявляється досить простим і водночас ефективним засобом досліджень у психолінгвістиці. Він дає “живий” матеріал для побудови асоціативних полів певних понять, реконструкції фрагментів мовної та концептуальної картин світу» [Денисевич 2010, 334].

Посилюється зацікавленість вибудовуванням асоціативних полів різних фрагментів мовної картини світу не лише українців, а й представників інших національних спільнот, так чи інакше пов'язаних з Україною. Безупинний суспільний та історичний поступи й неперервний культурний обмін через різні способи кроснаціональних контактів активізують проблему актуалізації у свідомості представників різних національностей, які з певних причин проживають на території нашої країни, цілої низки вітчизняних ментальних стереотипів, концептів чи сакральних культурних детермінант.

У полі нашого зору – індійські здобувачі медичної освіти в Україні, які обрали нашу країну для навчання, і не лише набувають тут базових компетенцій, а й пізнають українську культуру, представлену символами, знаками й реаліями, що їх оточують. У такий спосіб в індійських здобувачів освіти поступово створюється цілісне, а не фрагментарне уявлення про національну українську ідею, традиції, історію, культуру й науку українського народу.

Мета пропонованої праці – вивчення мовної свідомості індійських здобувачів освіти в Україні на прикладі слова *вишиванка*, що передбачає: 1) вирізнення й опис способів пізнання індійськими студентами суті й особливостей екстралінгвальних культурно-історичних маркерів української нації; 2) з'ясування асоціативного значення стимулу *вишиванка*, сформованого у свідомості індійських студентів; 3) побудову й аналіз асоціативного поля феномену *вишиванка*; 4) виявлення універсальних і національно-культурних елементів в асоціативній семантичній структурі слів-стимулів.

За офіційними даними, приблизно 24 % іноземних студентів приїжджають в українські ЗВО з Індії. Саме Індія очолює перелік країн із найбільшою кількістю зареєстрованих запрошень на навчання. Звісно, цей показник знизився за останній рік, що було зумовлено початком війни. Утім, значний відсоток здобувачів освіти продовжує навчання в Україні у форматі онлайн і планує саме тут здобути кваліфіковану професію й сертифікувати набуті знання.

Для індійських студентів переїзд в Україну маркований первинними труднощами, пов'язаними здебільшого з кардинально різними кліматичними умовами, присутніми культурними розбіжностями, перетином і почасти хаотичним міксуванням релігій, звичаїв, традицій, незнанням української мови, неможливістю безпосередньо спілкуватися з родиною, друзями тощо. Кожен студент, який народився й виріс у далекій Індії, а нині живе й навчається в Україні, – це представник багато в чому унікальної індійської нації з особливою картиною світу, ментальністю, психологічним устроєм, своєрідним світобаченням і ціннісною парадигмою. Зважаючи на різні рівні соціальних умов, інший ментальний код нової країни, пристосуватися не так просто. Для повного звикання до нових ментальних установок і культурних правил та стандартів життя в нашій країні потрібні час і свідоме, моральне сприйняття іншого, почасти чужого, суспільства.

Кількарічний досвід роботи з індійськими здобувачами освіти переконує в тому, що на самому початку свого перебування на території України студенти не знають української мови, культури і традицій, а фрагменти дійсності й картини українських реалій, які поступово виформовуються в їхній уяві, досить поверхові

й нетривкі. Лише згодом у їхній свідомості постає цілісний ментальний профіль українця, знаковими ознаками якого є індивідуалізм, кордоцентризм (від лат. “*cors*” – серце; розуміння дійсності не так мисленням (“головою”), як “серцем” – емоціями, почуттями, “душею”), емоційність, щирість, гостинність, гуманність, толерантність, волелюбність, патріотизм і демократизм.

Усвідомлення суті та специфіки кожної із зауважених характеристик – надскладний процес і копітка праця як самого студента, так і викладача, який стає посередником між двома соціально-культурними світами, поступово перетворюється на порадишника, товариша, помічника. Його концептуальне завдання полягає в демонстрації історично-культурних реалій українців, створенні в уяві кожного індійського студента цілісного ментального профілю українця й подальшому його позиціонуванні як людини набожної, доброї, ліричної, щирої, ввічливої й волелюбної. Досягненню окресленої мети сприяє й вивчення української мови – головного акумулятора й ретранслятора культурної моделі та лінгвоментальної своєрідності.

Вступивши до закладу вищої медичної освіти в Україні, індійські студенти опиняються в осередді звичного для українського здобувача освіти життя. Під час навчання в Україні, а головно під час вивчення української мови як іноземної, вони звідусіль черпають інформацію про Україну й українців як представників окремої етнічної спільноти. Чітко структурований, регламентований і виважено організований навчальний процес, спрямований на засвоєння базових фахових знань, формування професійних умінь, навичок, мовних і комунікативних компетенцій, поєднується з набуттям соціокультурних компетенцій.

Від лінгвістичної вправності майбутнього фахівця – створювати усні й письмові повідомлення, користуватись лексичними, граматичними, стилістичними засобами сучасної української мови, доречно й коректно застосовувати теоретичний матеріал під час спілкування – залежить здатність оперувати доречними мовними формами для реалізації основних комунікативних інтенцій із метою налагодження побуту в новій країні. Натомість соціокультурна компетенція передбачає соціалізацію іноземного здобувача освіти як спосіб установаження й підтримання ним зв’язку і взаємин із новою спільнотою людей, українців, через пізнання їхньої культурної та історичної спадщини, фіксацію та інтерпретацію культурних маркерів, традицій, звичаїв, релігійних канонів, реалій, концептів, поведінкових стереотипів тощо.

Український світ сприймається індійськими студентами у формі базових концептів української ментальності – зафіксованих словником, значущих для культури мовних одиниць, маркованих етнічним відтінком і виформувані на основі соціально-ціннісних констант народу та його стрижневих аксіологічних детермінант. На думку дослідниці Т. П’ятковської, “саме через концепти, оречевлені в мові, можливе розкриття сутності такого складного поняття, як менталітет” [П’ятковська 2014, 94].

Українськомовне середовище, у яке потрапляють індійські студенти, доповнюється трансльованими матеріалами пізнавального, історичного, наукового, професійного, патріотичного змісту для ознайомлення з історією та культурою української мови, мовними й культурними звичаями українців, відомими мистецькими скарбами, історичними надбаннями, ритуалами минулого та сучасними традиціями святкування знакових для вітчизняної культури подій. Сприйняття, усвідомлення суті й правильна інтерпретація парадигми базових концептів української ментальності, зосібна глутонічних (*хліб, писанка, борщ, шулики* та ін.), естематонічних (*вишиванка, вінок, плахта, крайка* тощо), локативних (*степ, село*), артефактних (*рушник, хата* та ін.), фітонічних (*калина, верба, жито, чорнобривці* тощо), виокремлення яких детерміновано ключовим характером для духовності українського народу, сприятимуть засвоєнню, розумінню студентами з Індії культурних особливостей української нації загалом.

У руслі омовленого формується усвідомлення цілісного континууму словесних репрезентантів вітчизняної концептуальної картини світу – так званої концептосфери.

Для свого дослідження ми обрали вишиванку як важливий світоглядний символ українців. Доречність та обґрунтованість такого вибору не викликає жодних сумнівів чи заперечень, позаяк різноаспектне студіювання феномену вишиванки в українській культурно-історичній проєкції – це шлях до розуміння когнітивного простору українського народу, у якому століттями накопичується інформація. Наразі актуалізація символу вишиванки пов'язана з процесом трансформації та абсолютної україноцентричності в розвитку незалежної Української держави впродовж останніх десятиріч.

Вишиванка також є знаковим атрибутом пізнання українського ментального простору для індійських студентів: і повсякдення, і навчальний процес, зокібна вивчення мови, вибудовані в монолітному зв'язку з пізнанням і долученням до досягнення суті й особливостей екстралінгвальних культурно-історичних маркерів української нації, в осередді яких – традиційна українська вишивана сорочка. Слушними видаються міркування дослідниці Н. Колесніченко-Брутань, яка у своїй праці нотує: “Для українського народу невід’ємною складовою її культури, символом національної ідентичності стала вишиванка. У ній закодовано багатство індивідуального й колективного історичного досвіду етносу” [Колесніченко-Братунь 2020, 7]. Ми переконані, що для іноземців вишиванка стала символом української нації, джерелом захоплення її силою, мужністю й незламністю.

Ще одна заувага щодо вибору для асоціативного експерименту: індійські студенти активно долучаються до культурного життя українців, зокрема разом із ними відзначають ключові для українців дати, святкують, пошановують пам'ять героїв, охоче співають традиційні пісні, декламують вірші, вбираються в український традиційний одяг. Цим вони демонструють глибоке ставлення й пошану до країни, у якій живуть і навчаються.

Програма навчальної дисципліни “Українська мова як іноземна” побудована з урахуванням усіх тонкощів і особливостей навчання мови. У такий спосіб організована й методична література – для ефективного й результативного формування соціокультурної компетенції транслуються відповідний текстовий матеріал і комплекс різноформатних та різнорівневих вправ і завдань до нього.

Лексичні асоціації – це словесні фіксації первинних інтенційних реакцій респондентів, за ними можна вбачати “асоціативний профіль” образів свідомості, який охоплює когнітивні, аксіологічні й почуттєві знання конкретного етносу. У праці застосовано вільний асоціативний експеримент для виявлення особливостей інтерпретації феномену *вишиванка* індійськими здобувачами освіти в Україні.

Обране для розглядуваного асоціативного експерименту слово-стимул *вишиванка* не входить у ядро мовної свідомості як носіїв української мови, так і респондентів-інофонів – носіїв різних мов багатомовної Індії. Фіксацію його на периферії мовної свідомості українців потверджує відсутність його кодифікації в реєстрі асоціативного словника [Мартінек 2007], укладання якого відбувається з опертям на максимальну частотність уживання слів-стимулів. Серед представленого в ньому списку переважають ключові слова культури, номінації родинних стосунків, природних і соціальних явищ, назви рослин і тварин, прикметники на позначення кольорів, просторових орієнтирів, дієслова на позначення ментальних процесів, мовленнєвої діяльності, слухового й зорового сприйняття, емоцій і почуттів тощо. Вибір слова-стимулу аргументовано вище. Додамо й те, що обране слово-стимул наділене посутнім дидактичним потенціалом і цілком може прислужитися для аналізу вербального вияву образів свідомості й оцінки стану країнознавчої компоненти семантики.

Експеримент було проведено восени 2022 року, й реалізувався він у формі анонімного письмового онлайн-опитування. Загальна кількість респондентів – 65 індійських здобувачів медичної освіти в Україні, які станом на зараз навчаються в Полтавському державному медичному університеті. Вік респондентів – від 20 до 25 років. Джерельну базу даних становлять 65 анкет із зафіксованими в них реакціями. Зауважимо, що вікові показники не є основоположними, тому ці дані не впливали на обробку результатів, висновки й представлені узагальнення.

За алгоритмом під час проведення вільного асоціативного експерименту опитуваним пропонують ізольоване слово й завдання реагувати на нього першим словом, що спадає на думку. Процедура розглядуваного нами експерименту проводилася в усіх студентських групах на різних курсах (міжнародний факультет, 2–4 курси) за єдиною методикою. Обране для експерименту слово-стимул *вишиванка* трансліювалося в усній формі й було продубльоване в письмовій формі в синхронному режимі (використання програми для організації відеоконференцій Zoom). Важливо, що перед початком експерименту всі інформанти проходили детальний інструктаж українською та англійською мовами, щоб уникнути непорозумінь і мінімізувати кількість імовірних помилок, а головне – швидко відтворити й зафіксувати реальні асоціації, закладені в підсвідомості.

Відповідно до методики вільного експерименту будь-які обмеження за смислом чи формою були нівельовані, а для написання слова-реакції відводилося 7–10 секунд. Часу виділялося достатньо для того, щоб можна було записати приблизно дві-три первинні реакції. Пильна увага до часу зумовлена потребою подати перші словесні відгуки на запропоновані в анкетах слова, адже вони вважаються найбільш цінними й валідними. Прикметно, що за відсутності додаткового часу на обдумування респонденти дають найбільш типові відповіді. Натомість надлишок часу для формулювання й фіксації словесних рефлексів казує відбір реакцій і появу нестандартних, унікальних варіантів, а подеколи – створення оказіоналізмів.

Перед початком експерименту студентам повідомили, що результат не буде оцінено з позиції “правильно/неправильно”, тому їм не варто перейматися через можливі орфографічні помилки. Було також акцентовано, що, якщо асоціація з певних причин не виникла, потрібно одразу поставити прочерк. Крім цього, респондентів було скеровано на використання українських слів-реакцій. Утім, зважаючи на різні рівні володіння українською мовою, було надано опцію фіксації англійського відповідника асоціацій за умови неможливості віднайти правильне українське слово. Часу для пошуку українського еквівалента словесного рефлексу англійською мовою не було відведено.

Щодо структури анкети варто зауважити: проста анкета складалася з короткого вступу й основної частини. У вступі було представлено звернення до респондента, а також акцентовано значущість ролі опитуваного для досягнення поставленої під час експерименту мети. Запропоноване формулювання й подача звернення мотивують і заохочують до активної участі в опитуванні, стимулюють респондента до співпраці як активного учасника вибудованого механізму дослідження. В анкету звернення й завдання було продубльовано англійською мовою.

За структурою пропонується для заповнення анкета (див. табл. 1) проста й має вступну та основну частини. У вступі – звернення до респондента, а також акцент на значущості ролі опитуваного для досягнення поставленої під час експерименту мети. Таке формулювання спонукає до участі в анкетуванні, мотивує респондента до співпраці, викликає бажання правдиво відповісти на запитання, стати частиною цілого механізму дослідження. З-поміж особистих даних в анкеті є інформація про вік і місце проживання.

В інструкції було запропоновано кілька (2–3) вербальні реакції на слово-стимул *вишиванка*. Це, власне, і становить основну частину анкети.

Таблиця 1

Анкета <i>Шановні студенти!</i> Для участі в опитуванні просимо записати найперші словесні реакції на слово <i>вишиванка</i> / <i>To participate in the survey please write down the first verbal reactions to the word вишиванка.</i> Ваші відповіді є надзвичайно цінними для експерименту / <i>Your answers are extremely valuable</i> <i>for the experiment.</i> Найперші асоціації до слова <i>вишиванка</i> / <i>First associations to the word вишиванка:</i> _____ Вік / Age _____ Місце проживання / Residence _____ <p style="text-align: center;">Щиро дякуємо за ваші відповіді! Thank you so much for your answers!</p>
--

Слово *вишиванка* дістало 207 реакцій, серед яких нараховано 36 різних асоціацій (17,4 %). Відсутність відмови від реакції переконали в тому, що воно представлене в лінгвокультурній свідомості респондентів. У таблиці наведено найчастотніші приклади вербальних реакцій, які називають культурно-первинними і які виформовують центр асоціативного поля. До ядра асоціативного поля входять підкреслені слова-реакції. Цифри, виділені в таблиці напівжирним, позначають близькі за значенням слова-рефлекси. Представлено в таблиці й одиничні асоціації, які розташовуються на периферії асоціативного поля, утім, мають цінне значення для його валідності.

Респонденти відреагували одним словом 161 раз і 46 разів – кількома словами-словосполученнями. 3-поміж відповідей респондентів переважають іменники – 53,6 %, прикметники – 23,2 % загальної кількості. Було зафіксовано й кілька дієслів, але в процентному співвідношенні це лише близько 1 %. Слова становлять 77,8 %, а словосполучення – 22 %. Слід зазначити, що кілька реакцій було подано англійською мовою. Причина цього – неможливість швидко / правильно перекласти слово-реакцію українською мовою. Варіантів асоціацій рідною мовою індійських студентів не було зафіксовано.

До ядра отриманого асоціативного поля (у таблиці виділено напівжирним) входять лексеми *одяг, Україна, красивий*, що становить 28 % загальної кількості реакцій. У ядрі та центрі – прямі номінативні значення розглядуваної лексеми, які максимально наближені до її словникового тлумачення. У словниковому реєстрі термінолексема *вишиванка* кодифікована з узвичаєним значенням “вишита сорочка” [Словник української мови 1970, 540]. Це середнє арифметичне смислів із найважливіших аспектів людського пізнання, а словесна реакція на запропоноване слово-стимул – значення усвідомлене, осмислене, пропущене крізь усі механізми психічної діяльності людини. Отож сформоване з опертям на відповіді респондентів значеннєве поле пересвідчує в правильності міркувань про денотативну масштабність репрезентації явища чи феномену в образах свідомості носіїв, як порівняти з їхніми словниковими тлумаченнями.

Асоціативне поле слова *вишиванка* ширше і місткіше за те, що фіксують словники. Асоціант *красивий* містить конотаційний фрагмент. Його маркування детерміноване індивідуально-особистісним чинником і демонструє позитивну оцінку слова-стимулу, а також не суперечить думці про те, що “Мова – універсальна характеристика людської спільноти, її стрижнева розпізнавальна риса. Вона не лише номінує актуальні для соціуму явища, поняття, а й фіксує весь спектр аксіологічних орієнтирів етносу, окреслює фрагменти світобудови і світосприйняття, зберігає та виявляє історико-культурну свідомість її носіїв”, – переконані дослідниці Т. Лещенко і М. Жовнір [Лещенко, Жовнір 2018, 10].

Через отримані в експерименті слова-реакції репрезентовано результат сприйняття індійськими здобувачами освіти розглядуваного феномену *вишиванка* як невід’ємного матеріального (елемент традиційного національного костюма) і духовного атрибуту української спільноти. У словах-асоціаціях зафіксовано живу мовну свідомість. Крім того, вони оприявнюють суб’єктивне ставлення мовця до поняття, названого словом-стимулом.

Нижче подано словесні ряди асоціантів, що формують асоціативні поля слів-стимулів, запропонованих на розгляд у процесі експерименту. В основу виділення ядра й периферії в структурі асоціативних рядів аналізованих слів покладено критерій частотності репрезентації отриманих одиниць. Високочастотними вважаємо реакції, “які мають ранг від другого до третього” [Кучма 2013, 258], низькочастотними – ті, що мають нижчу позначку за цим критерієм. Для зручності сприйняття приклади вербальних реакцій, які формують ядро й центр асоціативного поля, внесено в таблицю (табл. 2).

Таблиця 2.
Центр і ядро асоціативного поля слова *вишиванка*

ВИШИВАНКА	
	Одяг – 21 реакція (10,14 %)
	Україна – 19 реакцій (9 %)
	Красивий – 18 реакцій (8,7 %)
Свято	– 17 реакцій
День вишиванки	– 16 реакцій
Національний костюм	– 14 реакцій
Український	– 10 реакцій
Гарний	– 9 реакцій
Фестиваль	– 8 реакцій
Мир	– 7 реакцій
Сарі	– 7 реакцій
Краса	– 6 реакцій
Традиційний	– 6 реакцій
Українська мова	– 5 реакцій
Білий колір	– 4 реакції
Квітка	– 4 реакції
Культура	– 4 реакції
Добро	– 3 реакції
Дуже гарний	– 3 реакції
Мирний	– 3 реакції
Радість	– 3 реакції
Чистий	– 2 реакції
Колір	– 2 реакції
Embroidered by hands	– 2 реакції
Embroidered clothes	– 2 реакції
Festival	– 2 реакції
Весна	– 1 реакція
Світлий	– 1 реакція
Білий	– 1 реакція
Одягати	– 1 реакція
Святкувати	– 1 реакція
Courage	– 1 реакція
Pureness	– 1 реакція
Sarees	– 1 реакція
Similarity	– 1 реакція
Success	– 1 реакція

Інші словесні відгуки формують центр і периферійну зону. Типове, стереотипне уявлення про отриманий стимул експліковане в 90,3 % відповідей, а індивідуальне, суб'єктивне, виражене в окремих реакціях становить 9,7 %. Водночас обидва типи реакцій демонструють фрагменти мовної свідомості опитаних індійських студентів, які відображають об'єктивну реальність крізь призму індивідуальності й суб'єктивізму. У їхній свідомості *вишиванка* бачиться передовсім елементом українського одягу. На периферії також розташоване словосполучення *національний костюм*. Його з'ява серед найуживаніших асоціацій респондентів потверджує експліковане в ядрі сприйняття розглядуваного феномену.

У ядрі також зосереджено оцінне ставлення до слова-стимулу: *вишиванка* у свідомості індійських студентів постає красивим елементом національного українського вбрання. Одягнена у вишиту сорочку людина бачиться гарною, елегантною та вишуканою, вона шанує національні традиції і транслює свою україноцентричну позицію оточенню.

Для стимулу *вишиванка* зафіксовано словесні реакції *свято, День вишиванки, фестиваль, святкувати*, які номінують поняття, прямо дотичні до відзначання пам'ятних дат. Впадає в око апелює до конкретної нагоди вшанування традиційної української вишиваної сорочки – Дня вишиванки. Зауважимо, що індійські студенти неодноразово долучалися до щорічних дійств, приурочених до цієї події, зокрібно брали участь у флешмобах, концертах, у традиційному параді “Полтава вишивана”, у рамках якого відбувається святкова хода центром міста. Такі урочистості продемонстрували значущість вишиванки для кожного українця й переконали їх у тому, що вишиванка для українців – це не просто елемент національного строю, а важливий світоглядний символ.

Не випадковими є й рефлексії *добро, радість, мир, краса, весна*. Їхнє оприявлення доводить, що українська *вишиванка* асоціюється з позитивними і світлими сторонами життя. Підсилюють враження від цього зафіксовані кольоративи, серед яких переважають номени світлої колірної гами – *світлий, білий*. Слово-стимул *вишиванка* викликало й синонімічний рефлекс – атрибутивне словосполучення *білий колір*.

Пізнання й виформовування концептосфери відбувається в індійських студентів протягом усього періоду перебування на території України, глибшого занурення в її історію і традиції, оцінювання й зіставлення з автентичним східним культурним простором. В. М. Телія пропонує поділяти асоціації на універсальні, національно-культурні й індивідуально-авторські (суб'єктивні). Апелюючи до цієї ідеї, зауважуємо, що слово *вишиванка* респонденти пов'язують із власне українськими реаліями й поняттями – *Україна, національний костюм, українська мова, День вишиванки, культура*. Асоціація *вишиванки* з Україною є ядерною і становить 9 % з усього спектра зафіксованих асоціацій.

Цікавими бачаться реакції, подані англійською мовою, зокрібно *sarees, festival, similarity, embroidered clothes, embroidered by hands, success, courage, pure*. Їхню фіксацію можна пояснити наявністю в індійській культурі дуже схожої на українську вишиванку вишитої сорочки, що має назву *курта*. Здавна вишивану курту – святкову – обов'язково робили власноруч, декорували пов'язаними з релігією орнаментами й символами та одягали на традиційні свята й фестивалі. Подаємо для прикладу світліну традиційної української вишиванки (ліворуч) і святкової індійської курти (праворуч) (мал. 1).

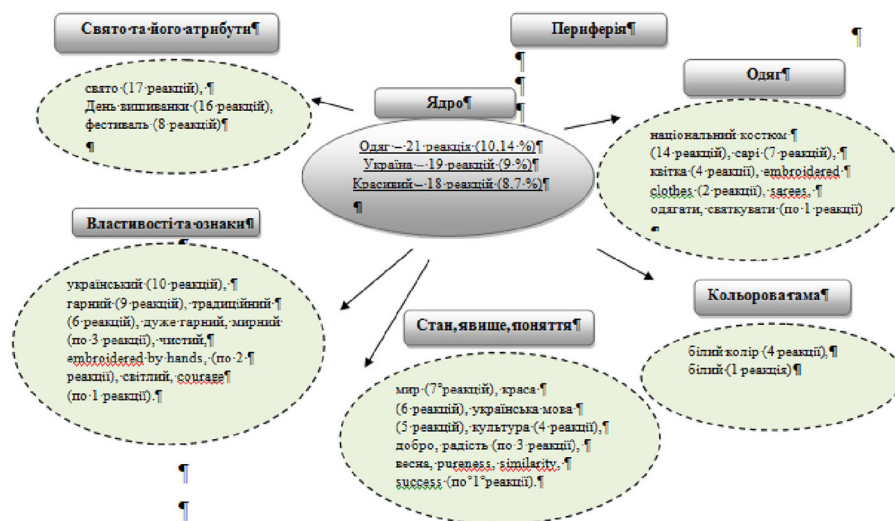
Мал. 1. Українська й індійська національні вишивані сорочки

З історії Індії відомо, що жінки брали активну участь у війнах за територію і свободу індійського народу. Індійці переконані, що жінки-воїни перемагали у військових поєдинках і битвах, коли були вдягнені в сарі. Саме тому традиційний одяг асоціюється в них із перемогою, успіхом і чистотою, яку символізує жінка. Це спричинило з'яву в опрацьованих анкетах словесних відгуків *success* (*успіх*), *courage* (*відвага*), *pureness* (*чистота*).

Унікальну проєкцію суб'єктивного світосприйняття й уявлень про вишиванку як феномен української культури відображено в унікальних, подеколи нечисленних, реакціях. Їхнє значення відоме лише окремим людям або актуальне для респондентів у конкретному вимірі. До числа цих реакцій можна зарахувати асоціант *українська мова*. Цілком імовірно, що як про пряме призначення, так і про символічне й сакральне значення вишиванки для українців індійські здобувачі освіти дізналися на заняттях із дисципліни “Українська мова як іноземна”.

Аналіз отриманого корпусу асоціацій до слова-стимулу *вишиванка* дає змогу окреслити семантичні сфери синтагматичних зв'язків. Для більшої зручності сприйняття приклади подано у вигляді асоціативного поля (схема 1).

Схема 1. Асоціативне поле слова *вишиванка*

Отже, вільний асоціативний експеримент – це простий і водночас ефективний зразок дослідницького інструментарію. Унаслідок таких експериментів виформовується асоціативне поле – живий, мінливий матеріал, у якому поєднано відповідний конструкт лексичного значення й конотативний складник, що віддзеркалює індивідуальне інтуїтивно-почуттєве сприйняття мовцями дійсності. Це, з одного боку, потверджує думки про одночасний перебіг процесів усвідомлення, відчуття, оцінювання, переживання й номінації, а з іншого – робить доказовими міркування про облігаторність понятійного й конотативного вимірів організації асоціантів.

Наявність денотативного значення лексеми *вишиванка* в ментальному лексиконі респондентів – індійських здобувачів освіти в Україні – потверджують результати проведеного вільного асоціативного експерименту.

Асоціативне значення стимулу *вишиванка* сформоване у свідомості індійських студентів комплексом семантично строкатих ядерних реакцій, але таких, що не суперечать його лексикографічній дефініції, а первинне, кодифіковане у словниковому реєстрі значення розглядуваного слова-стимулу суголосне зі словесними відгукми респондентів.

У ядрі зосереджено узвичаєне вживання слова *вишиванка* і близьке до того, як потрактовують його представники сучасної українськомовної культури. Утім, семантичне поле словникового тлумачення вужче, аніж те, що подали опитані респонденти: у відповідях студентів наявний оцінний компонент, експлікований асоціантом *красивий*.

Аналіз засвідчує функціональну активність обраного слова-стимулу. За результатами експерименту можемо висновувати, що у свідомості індійських студентів, які живуть і навчаються на території України (а нині – онлайн), *вишиванка* бачиться передовсім елементом українського одягу. Для стимулу зафіксовано й інші, розташовані на периферії асоціативного поля, словесні реакції, семантично близькі до позитивно маркованих, – традиційна українська *вишиванка* асоціюється з позитивними і світлими сторонами життя, миром, добробутом та успіхом. Частотна реакція в семантичному полі *вишиванка*: національно-культурна ідентифікація – *вишиванка – Україна*.

Асоціативний експеримент позиціонує зразки синтагматичних/парадигматичних відношень у площині слів-стимулів і дає змогу окреслити семантичні сфери синтагматичних/парадигматичних зв'язків – *свято і його атрибути, властивості й ознаки, одяг, стан/явище/поняття, колірна гама*.

Проведене дослідження, звісно, не вичерпує всіх можливих аспектів вивчення мовної свідомості індійських здобувачів освіти в Україні. У перспективі бачиться детальніше студіювання українсько-індійських лінгвальних та екстралінгвальних контактів і взаємовпливів.

ЛІТЕРАТУРА

Денисевич О. Вільний асоціативний експеримент як засіб дослідження соціального портрету // **Волинь – Житомирщина**, 2010, № 22 (2).

Колесніченко-Братунь Н. Символи національної ідентичності і культурна дипломатія // **Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки**: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції, 21 травня 2020 р. (електронне видання). Київ, 2020. URL: <http://lib.idgu.edu.ua/bibliofresh-30-11-2020/> (дата звернення: 01.01.2023).

Красовська К. В. Зв'язок концептуальної та мовної картини світу з етнічною ментальністю // **Культура народів Причорномор'я**, 2009, № 154.

Кучма Т. В. Асоціативне поле номінацій соціального статусу людини в українській, польській та німецькій мовах // **Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]**. Серія: Філологічні науки. 2013. Кн. 4.

Леценко Т., Жовнір М. Мовленнєвий портрет сучасного лікаря (лінгвопрагматичний аспект) // **Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. (АПСНІМ), 2018, № 1 (17).** DOI: <https://doi.org/10.24061/2411-6181.1.2018.2>

Мартінек С. В. **Український асоціативний словник: у 2 т.** Львів, 2007.

П'ятковська Т. Концепти української ментальності в мовному дискурсі паремій // **Рідний край, 2014, № 1 (30).**

Словник української мови: в 11 тт. Т. 1: А-В / ред. тому: П. Й. Горещкий [та ін.]. Київ, 1970.

REFERENCES

Denysevych O. (2010), "Vil'nyu asotsiatyvnyy eksperyment yak zasib doslidzhennya sotsial'noho portretu", *Volyn' – Zhytomyrshchyna*, No. 22 (2), pp. 334–340. (In Ukrainian).

Kolesnichenko-Bratun' N. (2020), "Symvoly natsional'noyi identychnosti i kul'turna dyplo-matiya", in *Ukrayino moya vyshyvana: etnokul'turnyy ta osvith'o-vykhovnyy potentsial ukrayins'koyi vyshyvanky: zb. tez Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi onlayn-konferentsiyi, 21 travnya 2020 r. (elektronne vydannya)*, Pedahohichna dumka, Kyiv, pp. 7–8, available at: <http://lib.idgu.edu.ua/bibliofresh-30-11-2020/> (accessed January 1, 2023). (In Ukrainian).

Krasovs'ka K. V. (2009), "Zv'yazok kontseptual'noyi ta movnoyi kartyny svitu z etnichnoyu mental'nistyu", *Kul'tura narodov Prychernomor'ya*, No. 154, pp. 120–123. (In Ukrainian).

Kuchma T. V. (2013), "Asotsiatyvne pole nominatsiy sotsial'noho statusu lyudyny v ukrayins'kiy, pol's'kiy ta nimets'kiy movakh", *Naukovi zapysky [Nizhyns'koho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholya]. Seriya: Filolohichni nauky*, Issue 4, pp. 258–262. (In Ukrainian).

Leshchenko T. and Zhovnir M. (2018), "Movlennyevy portret suchasnoho likarya (linhvo-prahmatychnyy aspekt)", *Current issues of social studies and history of medicine. Joint Ukrainian-Romanian scientific journal*, No. 1 (17), pp. 10–15. (In Ukrainian). DOI: <https://doi.org/10.24061/2411-6181.1.2018.2>

Martinek S. V. (2007), *Ukrayins'kyy asotsiatyvnyy slovnyk u 2 t.*, Vydavnychyy tsentr LNU imeni Ivana Franka, Lviv. (In Ukrainian).

P'yatkovs'ka T. (2014), "Kontsepty ukrayins'koyi mental'nosti v movnomu dyskursi pare-miy", *Ridnyy kray*, No. 1 (30), pp. 94–97. (In Ukrainian).

Slovnyk ukrayins'koyi movy: v 11 tt. (1970), Vol. 1: А-В, P. Y. Horets'kyy [et. al.] (eds), Naukova dumka, Kyiv.

Т. О. Леценко, М. М. Жовнір

Феномен вишиванка в мовній свідомості індійських здобувачів освіти в Україні (на матеріалі вільного асоціативного експерименту)

У праці здійснено спробу на матеріалі вільного асоціативного експерименту дослідити мовну свідомість індійських здобувачів освіти в Україні на прикладі слова *вишиванка*, уживаного для номінації традиційного національного українського вбрання і знакового для вітчизняної культури й ментальності українця символу. Мета дослідження – вибудовування й аналіз асоціативного поля розглядуваного слова-стимулу й фіксація сприйняття і відображення уявлень про вишиванку як феномен української культури з урахуванням проєкцій суб'єктивного світосприйняття респондентів. Увагу було зосереджено й на вияві індивідуальних / універсальних та національно-культурних елементів в асоціативній семантичній структурі обраного слова-стимулу. Крім цього, аргументовано міркування про доцільність і результативність намагань з'ясувати й охарактеризувати онтологічну сутність того, як історія та культура, тобто позамовна дійсність, відображаються в мовній свідомості представників певного етносу, за допомогою експериментів із залученням психолінгвістичних методик опрацювання різних фрагментів мовних картин світу. Акцентовано потребу вибудовувати асоціативні поля різних фрагментів мовної картини світу не лише українців, а й представників інших національних спільнот, які мають стосунок до України. Описано тісні контакти індійських здобувачів освіти з вітчизняною історією, культурними й ментальними стереотипами як спосіб долучення до осягнення суті й особливостей екстралінгвальних

культурно-історичних маркерів української нації загалом. З'ясовано, що український світ сприймається індійськими студентами у формі базових концептів української ментальності. Зауважено, що лексичні асоціації – це словесні фіксації первинних інтенційних реакцій респондентів, за ними можна вбачати “асоціативний профіль” образів свідомості, який містить у собі когнітивні, аксіологічні й почуттєві знання конкретного етносу. Наявність денотативного значення лексеми *вишиванка* в ментальному лексиконі респондентів – індійських здобувачів освіти в Україні – potwierджують результати проведеного вільного асоціативного експерименту. У праці доведено, що асоціативне значення стимулу *вишиванка*, сформоване у свідомості індійських студентів, не суперечить його лексикографічній дефініції, а *вишиванка* бачиться атрибутом традиційного українського вбрання, символом добробуту, миру, чистоти і благополуччя.

Ключові слова: асоціативний експеримент, вишиванка, індійські здобувачі освіти, ментальність, мовна свідомість, Україна

Стаття надійшла до редакції 10.01.2023